

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ДЕРЕГУЛЮВАННЯ ТА МЕГАРЕГУЛЯТОРІВ

D. Didukh,
postgraduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

STATE REGULATION OF INTELLECTUAL PROPERTY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION:
PROBLEMS OF DEREGULATION AND MEGAREGULATORS

Стаття присвячена дослідженню підходів до державного регулювання інтелектуальної власності, впливу глобалізації на особливості вибору моделі державного регулювання ІВ. Автор зосереджує увагу на практичних аспектах функціонування регулятивних структур інтелектуальної власності в умовах сьогодення. Аналізується стратегія з дерегулювання інтелектуальної власності. Розглядається проблема створення мегарегулятора в сфері інтелектуальної власності.

The article investigates approaches to government regulation of intellectual property, the impact of globalization on the particular choice of model of the IP state regulation. The author focuses on the practical aspects of the regulatory framework of intellectual property in modern conditions. A strategy of deregulation the intellectual property is analyzing. The problem of creation the megaregulator in a sphere of intellectual property is considering.

Ключові слова: глобалізація, державне регулювання, дерегулювання, інтелектуальна власність, мегарегулятор.

Key words: globalization, state regulation, deregulation, intellectual property, megaregulator.

ВСТУП

Курс на інтеграцію та поглиблення кооперації України з загальноєвропейськими та глобальними інститутами формує широкий спектр можливостей для нашої держави. Безумовно, за виваженого комплексного та послідовного підходу до проведення необхідних реформ, компетентності на всіх рівнях влади, наявності політичної волі для провадження оптимізаційних рішень, формування сприйняття цих заходів з боку суспільства, наслідки процесу глобалізації носитимуть для нашої країни позитивний характер. Проте слід враховувати й іншу сторону проблеми — вхідження України в глобальні політичні та економічні інститути передбачає також обов'язковість прийняття "правил гри" цих структур та імплементація відповідних норм як на законодавчому, так і на практичному рівні, наприклад, в особливостях функціонування органів державної влади тощо.

Проблематиці інтелектуальної власності присвячені роботи В.Д. Базилевича, В.В. Ільїна, Т.М. Шевелевої, П.М. Цибульова, Р.Б. Шишка тощо.

Окремі питання державного регулювання у сфері інтелектуальної власності розглядаються В.В. Бєлевцевою, Н.П. Дригваль, О.Д. Карпенком, А.Г. Ступніковим та ін. Проте наразі можна констатувати відсутність комплексних досліджень, присвячених проблемі державного регулювання сфери інтелектуальної власності.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз особливостей державного регулювання інтелектуальної власності в умовах глобалізації, зокрема тенденцій дерегулювання та створення мегарегуляторів системи ІВ.

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ

Однією з відкритих проблем для нашої країни залишається питання регулювання сфери інтелектуальної власності. Можна з впевненістю говорити про те, що за наявного рівня інтелектуального капіталу, економіка України могла б змінити орієнтацію із ресурсної на новітню, яка відкри-

ла б для нашої держави більш широкі перспективи та підвищила її конкурентоспроможність у масштабах глобального ринку — інноваційну економіку, основний фокус уваги якої зосереджений на наукоємному та високотехнологічному виробництві. Поступова зміна економічної орієнтації та підвищення рівня конкурентоздатності є необхідними для зменшення рівня енергетичної та економічної залежності, важливість останніх зумовлена ключовими питаннями державної безпеки. Проте, аналізуючи перспективи переорієнтації на інноваційну економіку, не слід забувати про те, що її ключовою складовою є інтелектуальна власність. Наша держава за останні роки продемонструвала тенденцію до стабільного лідерства в міжнародних "анти рейтингах", присвячених захисту права інтелектуальної власності. Так, Україна очолює рейтинги з піратства в мережі Інтернет, на чому неодноразово акцентували увагу в спеціальних доповідях американські урядові організації, звертаючись до державних установ нашої держави з вимогою відповідного реагування.

Впорядкована система державного регулювання інтелектуальної власності сприяє створенню сприятливого клімату для залучення інвестиційного капіталу та збільшення частки високотехнологічних промислових продуктів. Іноземні інвестиції у розробки вітчизняних підприємств дозволили б також зменшувати рівень відтоку інтелектуального капіталу за кордон (що є значною проблемою для нашої держави на сьогодні). Крім того, однією із тенденцій, які характеризують міжнародну систему інтелектуальної власності, є глобалізація сфери технологій та знань, що призводить до розвитку науково-технічної співпраці та кооперації: значна частина патентних заявок має в числі авторів хоча б одного закордонного дослідника.

На сучасному етапі розвитку міжнародної економічної системи, участь країни в міжнародному технологічному обміні є важливим показником перспектив економічного розвитку. Міжнародний обіг об'єктів ІВ, що відображається зокрема в торгівлі патентами та ліцензіями, оцінюється розмірами роялті, отриманими від здійснення операцій купівлі-продажу. За умов розвиненої системи інтелектуальної власності, цей показник значно впливає на платіжний баланс країни. Згідно з визначенням МВФ, до таких операцій відноситься "обмін виплатами та надходженнями між резидентами та нерезидентами за використання на основі договору нематеріальних, невиробничих, нефінансових активів и прав інтелектуальної власності (таких, як патенти, товарні знаки, франшизи и т.д.), а також за використання на основі ліцензійних угод об'єктів прав інтелектуальної власності, що містяться в матеріальній формі (аудіовізуальна продукція, друковані видання)" [5, с. 40]. США впевнено займають лідерські позиції за рівнем прибутку від продажу прав інтелектуальної власності, а згідно зі статистикою СОТ, Сполучені Штати разом з ЕС та Японією займають більше 85% ринку торгівлі правами ІВ. Але високий рівень розвитку системи інтелектуальної власності в цих державах є результатом ефективної державної політики, впровадженням основних положень якої займаються компетентні регулюючі органи.

Для нашої держави актуальним є питання налагодження крос-інституційної взаємодії органів державної влади, які займаються проблемами регулювання інтелектуальної власності. Так, часто зустрічається факт, коли компетенції уповноважених органів є тісно пов'язаними, що обумовлює явища дублювання управлінських функцій та "забюрократизованості" органів державної влади. Це також пов'язано із низьким рівнем розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, заходи із підвищення якого за останні декілька років значно активізува-

лись. 14 серпня 2014 року під час брифінгу в адміністрації президента заступник її голови Д.Шимків та міністр економічного розвитку П.Шеремета презентували інтернет платформу easybusiness.in.ua, що покликана інформувати громадськість про актуальні завдання в рамках реформи регуляторної політики. Серед головних завдань наразі розглядається і проблема забезпечення "захисту прав інтелектуальної власності відповідно до міжнародних стандартів" [3]. Проте це завдання головним чином розглядається в площині, пов'язаній із використанням неліцензійного програмного забезпечення та контенту з боку державних, комерційних структур та пересічних користувачів та шляхів боротьби із ним [4]. Але для аналізу можливих напрямів розвитку системи регулювання інтелектуальної власності важливим є врахування основної характеристики реформування, а саме: стратегії на дерегулювання економіки.

Процес становлення системи державного регулювання в Україні протягом тривалого часу значною мірою обумовлювався "радянським досвідом" нашої держави, спробу різкого переходу від соціалістичного підходу в управлінні до принципів капіталістичного устрою. Внаслідок цього лібералізація в окремих сферах державного регулювання неодмінно наштовхувалась на високий рівень бюрократизації та загалом сильне втручання держави в різноманітних сферах суспільних відносин, що в свою чергу приводило до зниження рівня ефективності державного управління. Фактично, вплив державних регуляторних механізмів вступав у суперечність із самим визначенням державного регулювання економіки як "діяльності держави щодо створення економічних і соціальних передумов, необхідних для стійкого функціонування економічної системи згідно з цілями і пріоритетами державної економічної політики, заради реалізації національних інтересів держави" [7, с. 94] Для подолання цих недоліків у функціонуванні органів державної влади і формується стратегія на дерегулювання.

Дерегулювання в загальному вигляді передбачає скорочення (часткове або повне) заходів державного регулювання в тій чи іншій сфері, яке спрямоване на оптимізацію управлінського впливу. Дерегулювання також включає "формулювання оптимального співвідношення між ринковими механізмами і державним регулюванням господарської діяльності при обмежені втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання з метою нівелювання адміністративних, економічних, правових та інших перешкод на шляху розвитку ринкової економіки" [8, с. 133]. Слід зробити наголос на тому, що дерегуляція — не лише і не стільки кількісне скорочення регуляторних механізмів, як підвищення рівня їх ефективності. Проте, у випадку із сферою інтелектуальної власності, низький рівень участі держави не гарантує, а скоріше загрожує стабільному існуванню і розвитку системи ІВ. Тому слід також проаналізувати іншу тенденцію у сфері державного регулювання ІВ.

Для формування конкурентоздатного та інвестиційно привабливого ринку інтелектуальної власності потрібне, як уже зауважувалось, ефективне державне регулювання галузі, що включатиме стимулювання створення нових об'єктів інтелектуальної власності, їх комерціалізацію, захист та охорону, удосконалення механізмів трансферу технологій тощо. Всі ці функції прописані в повноваженнях окремих регуляторних органів, компетенції яких, як уже зазначалось, часто дублюються. Виходячи із цього, правомірним є розгляд можливості створення так званого "мегарегулятора", який би дозволив вирішити існуючі міжвідомчі проблеми.

Поняття "мегарегулятора" як результату об'єднання державних органів, що комплексно регулюють усі напрями

в тій чи іншій сфері найчастіше використовується під час аналізу актуальних тенденцій на світових фінансових ринках. В сучасній науковій літературі, коли мова йде про виокремлення основних моделей фінансових інститутів, автори розрізняють [6]:

— традиційно-секторну модель (передбачає розподіл повноважень регулятивних органів за секторами фінансового ринку; спеціалізовані структури займаються регулюванням лише того сектора фінансового ринку, що входить до його компетенції, наприклад банківського, страхового, ринку цінних паперів тощо);

— модель мегарегулятора (діяльність з надання фінансових послуг є підконтрольною єдиному органу — мегарегулятору, який охоплює функції органів, що ввійшли до його складу);

— модель розподіленого регулювання (повноваження з пруденційного нагляду передаються одному органу, а з регулювання комерційних операцій на фінансовому ринку — іншому; основним завданням при побудові системи державного регулювання за умов існування даної моделі є розмежування функцій пруденційного нагляду і нагляду за проведенням комерційних операцій).

Одним з ключових принципів функціонування мегарегулятора є принцип колегіальності, який через забезпечення представництва та балансу інтересів різних державних органів дозволяє врегулювати проблему конфлікту інтересів під час розробки стратегічних рішень [1]. Фактично, утворення мегарегулятора є одним із можливих шляхів вирішення проблеми координації між державними регулюючими структурами. Єдина лінія організаційного контролю встановлюється як для ринкового регулювання, так і для захисту споживачів та забезпечення ефективності управлінської діяльності. Не менш важливою характеристикою мегарегулятора є стандартизація та уніфікація норм та правил в сфері його компетенції.

Коли мова йде про створення мегарегуляторів у фінансовій сфері, в якості позитивних наслідків називають "збільшення ефективності координації та обміну інформацією, взаємозв'язку пруденційного нагляду та регулювання фінансової діяльності в інтересах захисту прав інвесторів, обмеження регулятивного арбітражу і концентрації ризикових позицій в найменш регульованих секторах, що збільшує стійкість фінансової галузі в цілому" [10, с. 236]. Більшість означених позицій є важливими і для оптимізації державного регулювання інституту інтелектуальної власності. Проте важливим є врахування ризиків, що пов'язані із формуванням єдиного мегарегулятора. По-перше, наявність однієї структури, що уповноважена регулювати всі питання, пов'язані із ІВ, може призвести до так званого "репресивного" підходу у регулюванні, про який доволі часто ідеться в повідомленнях ЗМІ. Це зокрема стосується як рівня компетентності працівників такого роду структур, так і низького рівня відповідальності за окремі протиправні або завідомо неефективні дії, що призводять до негативних тенденцій в системі, що регулюється. Але існує й інша сторона цієї проблеми — наявність єдиного регулюючого органу дозволяє уникнути явища, коли у випадку суміжних юрисдикцій різних органів складним постає питання визначення відповідального за ті чи інші проблеми галузі.

Загалом, проблема формування мегарегулятора системи інтелектуальної власності є слабко розробленою в науковій літературі. Тому часто відбувається викривлення сутності, особливостей організаційного будівництва та розвитку даного інституту. Для подальшого ефективного функціонування мегарегулятора в сфері інтелектуальної власності, уже на етапі його формування (що зазвичай базується на уже існуючих управлінських органах), країна має провести переоцінку своїх регулятивних структур у відповідності із

актуальним станом як внутрішнього, так і зовнішнього (міжнародного) середовища. Окрім цього, не слід забувати, що для розбудови інфраструктури та законодавчого забезпечення діяльності універсального регулятора у сфері ІВ необхідні не лише матеріальні ресурси, але і час — вважається, що для налагодження ефективного функціонування мегарегулятора потрібно 7—10 років.

Прикладом орієнтації на створення мегарегулятора як органу, що забезпечить оптимізацію використання результатів інтелектуальної діяльності є Російська Федерація, ситуація з розвитком системи інтелектуальної власності в якій є доволі складною. Наприкінці 2013 року було оголошено про створення нового федерального відомства (на базі Роспатенту, правонаступником якого є новостворений орган), обов'язки якого складатимуть нагляд за дотриманням авторських прав та їх регулюванням в сфері законодавства, а саме Федеральної служби з інтелектуальних прав. Заплановано, що до повноважень цієї структури будуть передані функції з управління інтелектуальною власністю від ряду міністерств, зокрема Міністерства освіти та науки, Міністерства економічного розвитку, Міністерства зв'язку та масової інформації, Міністерства культури, Федеральної митної служби, Міністерства внутрішніх справ та Міністерства охорони здоров'я. Особливістю новоствореного відомства є те, що звітувати воно буде безпосередню уряду, а не Міністерству економічного розвитку (якому звітує Роспатент). Передбачається, що "робота Агенства дозволить модернізувати систему регулювання інтелектуальних прав з урахуванням інтересів національної економіки, налагодити облік та контроль у цій сфері" [9].

Ініціатори створення цього органу апелюють до досвіду розвинених країн, в яких функціонують подібні органи, зокрема Швейцарії та Канади, тому доцільним буде аналіз основних характеристик структур, які займаються питаннями державного регулювання інтелектуальної власності у вищезначених країнах.

Швейцарський федеральний інститут інтелектуальної власності-федеральне агентство, яке займається питаннями інтелектуальної власності в Швейцарії. Він є автономним, володіє правосуб'єктністю, веде власні рахунки та не залежить від швейцарського федерального бюджету та володіє значними повноваженнями в сфері регулювання ІВ, тому умовно його можна назвати мегарегулятором. Вважається, саме в Швейцарії існує найвищий рівень захисту результатів інтелектуальної діяльності. Саме в швейцарському місті Женева знаходиться Секретаріат та Міжнародне бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності, яка є "глобальним форумом для надання послуг, розробки політики, обміну інформацією та налагодження співпраці в області ІВ" [2].

Агентство з питань інтелектуальної власності Канади — незалежна організація, що фінансується зі спеціального фонду, основу якого складають відсотки нараховані за послуги агентства. Ця організація регламентує всі механізми захисту інтелектуальної власності в Канаді та взаємодіє з іншими організаціями (як державними, так і громадськими та міжнародними) з захисту прав ІВ, які діють на території країни. Фактично, як і у випадку із Швейцарським федеральним інститутом інтелектуальної власності, можна говорити про умовне віднесення головного органу регулювання ІВ Канади до мегарегуляторів. Рівень забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в країні є високим, як і в цілому рівень державного регулювання сфери, а ефективність існування мегарегулятора ІВ пов'язана з рядом умов, зокрема рівнем правової культури у суспільстві та регулюючих органах, компетентного підходу до виконання посадових обов'язків службовців структури тощо.

Таким чином, в умовах глобалізації актуалізуються проблеми ефективного використання інтелектуального капіталу держави. Саме увага до питання інтелектуальної власності як ключової засади формування сучасної конкурентоспроможної економіки є одним із пріоритетних для забезпечення економічної незалежності держави — однієї зі складових національної безпеки. Система інтелектуальної власності потребує існування чітких механізмів державного регулювання, саме держава відіграє ключову роль у забезпеченні сприятливих умов для створення та подальшої комерціалізації ІВ, її захисту та охорони.

Серед головних світових тенденцій в практиці державного регулювання інтелектуальної власності можна назвати як прагнення до дерегулювання сфери ІВ, так і створення мегарегуляторів. Деретулювання передбачає скорочення заходів з регулювання державою інтелектуальної власності, спрямоване на оптимізацію, підвищення ефективності управлінського впливу. Мегарегулятор ІВ розглядається як інститут, що діє на основі принципу колегіальності та виникає в результаті об'єднання державних органів, що комплексно регулюють відносини в сфері інтелектуальної власності. Незважаючи на те, що формування мегарегулятора часто розглядають з негативної точки зору, акцентуючи увагу на загрозах монополізації повноважень у певній сфері під егідою єдиного органу, не можна говорити про те, що стратегія на дерегуляцію цілком суперечить ідеї існування мегарегулятора. В обох випадках мова йде про усунення бюрократичних перепон для ефективності регулятивного впливу, адже за умов створення одного мегарегулятора можна подолати проблеми, що заважають розвитку ринку ІВ, зокрема дублювання повноважень різних державних органів тощо.

Звичайно, доцільність застосування тієї або іншої моделі державного регулювання сфери інтелектуальної власності потребує комплексного підходу до аналізу існуючого інституційного характеру регулятивної системи, стану розвитку нормативного забезпечення, економічних складових відносин у сфері ІВ, правової культури суспільства тощо.

Література:

1. Концепція Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 р. N 976-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/976-2007-%D1%80>
2. Всесвітня організація інтелектуальної власності [Електронний ресурс]: Web-сайт. — Режим доступу: <http://www.wipo.int/portal/ru/>
3. Дмитро Шимків представив завдання, над якими зараз працює "команда реформ" президента [Електронний ресурс]: Науково-практичний журнал "Інтелектуальна власність в Україні". — К: ТОВ "Аспект-2003", 2005-2011. — Режим доступу: <http://www.intelvas.com.ua/2011-05-20-15-06-03/13459-dmytro-shymkiv-predstaviv-zavdannia-nad-iaukymy-zaraz-pratsiuie-komanda-reform-prezydenta.html>
4. Забезпечити захист прав інтелектуальної власності відповідно до міжнародних стандартів [Електронний ресурс]: Інтернет платформа EasyBusiness. — Реформа регуляторної політики розроблена групою радників Міністра економічного розвитку та торгівлі України спільно з Адміністрацією Президента України. — К., 2014. — Режим доступу: <http://www.easybusiness.in.ua/initiative/zabezpechiti-zahist-prav-intelektualnoyi-vlasnosti-vidpovidno-do-mizhnarodnih-standartiv>
5. Кузнецова Г.В. Международная торговля объектами интеллектуальной собственности [Текст] / Г.В. Кузнецова /

/ Российский внешнеэкономический вестник. — 2013. — № 8. — С. 35—47.

6. Мошенський С.З. Моделі державного регулювання діяльності фінансових установ [Текст] / С.З. Мошенський // Фінанси України. — 2008. — № 6. — С. 90—91.

7. Плиса В.Й., Приймак І.І. Стратегія забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання в економіці України [Текст]: Монографія. — Львів: Видавництво ННВК "АТБ", 2009. — 144 с.

8. Смолин Г.В. Економіко-правові засади регулювання і дерегулювання господарської діяльності [Текст] / Г.В. Смолин // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2008. — Вип. 6 (74). — С. 130—138.

9. Состоялось обсуждение проекта Федеральной службы по интеллектуальным правам [Електронний ресурс]: Информационное агентство InterMedia. — М.: InterMedia News Agency, 1993-2014. — Режим доступу: <http://www.intermedia.ru/news/249076>

10. Таранникова А.Л. Мегарегулирование как ответ на вызовы финансовой глобализации [Текст] / А.Л. Таранникова // Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса. — 2014. — № 2 (27). — С. 235—240.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of the State economic program for the capital markets in Ukraine"", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/976-2007-%D1%80> (Accessed 10 September 2014).
2. World Intellectual Property Organization (2014), available at: <http://www.wipo.int/portal/ru/> (Accessed 12 September 2014).
3. Scientific journal "Intellectual Property in Ukraine" (2014), "Dmitry Shymkiv submitted tasks on which now President's "team reforms" are working", available at: <http://www.intelvas.com.ua/2011-05-20-15-06-03/13459-dmytro-shymkiv-predstaviv-zavdannia-nad-iaukymy-zaraz-pratsiuie-komanda-reform-prezydenta.html> (Accessed 9 September 2014).
4. Internet platform EasyBusiness (2014), "To ensure the protection of intellectual property rights in accordance with international standards", available at: <http://www.easybusiness.in.ua/initiative/zabezpechiti-zahist-prav-intelektualnoyi-vlasnosti-vidpovidno-do-mizhnarodnih-standartiv> (Accessed 10 September 2014).
5. Kuznetsova, G.V. (2013), "International trade of intellectual property objects", Rossiiskii vneshnepoliticheskii vestnik, vol. 8, pp. 35—47.
6. Moshenskyi, S.Z. (2008), "Models of government regulation of financial institutions", Finansy Ukrainy, vol. 6, pp. 90—91.
7. Plysa, V.Y. Pryimak, I.I. (2009), Stratehiia zabezpechennia finansovoi stiiikosti subiektiv hospodariuvannia v ekonomitsi Ukrainy [Strategy of ensuring the financial stability of businesses in the economy of Ukraine], Vydavnytstvo NNVK "ATB", Lviv, Ukraine.
8. Smolyn, H.V. (2008), "Economical and legal principles of regulation and deregulation of the business activity", vol. 6 (74), pp. 130—138.
9. InterMedia News Agency (2014), "There was a discussion of the project of the Federal Service for intellectual property rights", available at: <http://www.intermedia.ru/news/249076> (Accessed 11 September 2014).
10. Tarannikova, A.L. (2014), "Megaregulating as a response to the challenges of financial globalization", Biznes. Obrazovanie. Pravo. Vesnik Volgogradskogo instituta bisnesa, vol. 2 (27), pp. 235—240.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2014 р.